

Opinnäytetyö (AMK)

Liiketalouden koulutusohjelma

Juridiikka

2014

Päivi Suvanto

EDUNVALVONTAVALTUUTUK- SEN LAATIMINEN

-MUISTISAIRAAN TOIMINTAKYVYN
MENETTÄMISEN ENNAKOINTI

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

OPINNÄYTETYÖ (AMK) | TIIVISTELMÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Liiketalouden koulutusohjelma | Juridiikka

2014 | 36

Kaisa Sorsa

Päivi Suvanto

EDUNVALVONTAVALTUUTUKSEN LAATIMINEN

- MUISTISAIRAAN TOIMINTAKYVYN MENETTÄMISEN ENNAKOINTI

Vuonna 2007 voimaan tullut laki edunvalvontavaltuutuksesta tarjoaa vaihtoehdon holhustoimilain mukaiselle edunvalvonnalle. Edunvalvontavaltuutus vahvistaa itsemääräämisoikeutta ja on kevyempi sekä joustavampi vaihtoehto perinteiselle edunvalvonnalle. Edunvalvontavaltakirjan laatimalla voi varautua ennakolta mahdolliseen tulevaan toimintakyvyttömyyteen.

Tämän opinnäytetyön toimeksiantaja on Edunvalvontavaltuutus ry. Edunvalvontavaltuutus ry:n tehtävänä on lisätä edunvalvontavaltuutuksen tunnettavuutta sekä laatia valtuutuksia jäsenilleen. Edunvalvontavaltuutuksen laatimista tarkastellaan erityisesti muistisairaana henkilön näkökulmasta ja työ toimii oppaana valtuutuksen laatimista pohtivalle henkilölle.

ASIASANAT: edunvalvontavaltuutus, edunvalvontavaltakirja, itsemääräämisoikeus, muistisairaus

Päivi Suvanto

ISSUING A CONTINUING POWER OF ATTORNEY -ANTICIPATING A FUNCTIONAL INCAPACITY IN PERSON SUFFERING FROM A MEMORY LOSS DISEASE

The Act of Continuing Power of Attorney, which came into force in 2007, provides an alternative to the Guardianship Service Act. A continuing power of attorney reasserts self-determination and is a lighter and more adaptable alternative to conventional guardianship. By issuing a continuing power of attorney, one can prepare for a possible functional incapacity in the future.

This thesis was commissioned by The Continuing Power of Attorney Association. The mission of The Continuing Power of Attorney Association is to increase awareness of continuing power of attorney and drafting powers of attorney to its members. This thesis explores the issuing of a continuing power of attorney from the perspective of a person suffering from a memory loss disease. This thesis can be used as a guide to those who consider issuing a continuing power of attorney.

KEYWORDS:

a continuing power of attorney, a power of attorney, right of self-determination, memory loss disease

SISÄLTÖ

SANASTO	2
1 JOHDANTO	3
1.1 Opinnäytetyön tausta	3
1.2 Opinnäytetyön tarkoitus	4
2 MUISTISAIRAAN ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUDEN VAHVISTAMINEN EDUNVALVONTAVALTUUTUKSEN AVULLA	6
2.1 Lain tausta	6
2.2 Lain soveltamisala	7
2.4 Itsemääräämisoikeus	9
2.5 Dementoituvan henkilön itsemääräämisoikeus	9
2.6 Itsemääräämisoikeus holhoustoimilaissa	10
2.7 Edunvalvontavaltuutus ry itsemääräämisoikeuden puolestapuhujana	12
2.8 Valtuutuksen voimaantulo	14
2.9 Vahvistamisen edellytykset ja esteet	14
2.10 Vahvistamismenettely	15
3 EDUNVALVONTAVALTUUTUKSEN LAATIMINEN	17
3.1 Laatimisprosessin käynnistyminen muistisairausdiagnoosin jälkeen	17
3.1.1 Oikeustoimikelpoisuuden varmistaminen	17
3.2 Valtakirjan sisältö	19

3.2.1	Taloudelliset ja henkilöä koskevat asiat	19
3.2.2	Valtuutetut	20
3.2.3	Luvanvaraiset oikeustoimet	22
3.2.4	Omaisuu den lahjoittaminen	23
3.2.5	Kiinteistöt	24
3.2.6	Todistajat	24
3.2.7	Viranomaisvalvonta	26
3.3	Toimiohjeet	27
3.4	Yhteenveto edunvalvontavaltuutuksen laadinnasta	28
4	YHTEENVETO	30
	LÄHTEET	32
	KUVAT	
Kuva 1	Valtakirjamalli	13

SANASTO

- Itsemääräämisoikeus** Jokaisella ihmisellä on oikeus itsemäärämiseen eli oikeus päättää itseään ja omaisuuttaan koskevista asioista. Henkilö on itsemääräävä kun hän ymmärtää asian kannalta erilaiset vaihtoehdot, osaa arvioida seuraamukset ja kykenee päättämään asiassa tarvittavan ratkaisun.
- Edunvalvoja** Tuomioistuimen määräämä edunvalvoja henkilölle, joka ei itse kykene valvomaan oikeuksiaan tai hoitamaan asioitaan ja jonka etuja ei saada turvattua muilla keinoin.
- Edunvalvontavaltuus** Edunvalvontavaltuutuksella henkilö valtuuttaa haluamansa henkilön huolehtimaan asioistaan sen varalta, että hän myöhemmin tulee sairauden, henkisen toimintakyvyn tai muun vastaavan syyn vuoksi kykenemättömäksi hoitamaan asioitaan.
- Oikeustoimi** Täysivaltainen henkilö voi sitovasti määrätä oikeuksistaan ja tehdä pätevästi erilaisia oikeustoimia, esimerkiksi lahjoittaa omaisuutta tai ottaa velkaa.
- Oikeustoimikelpoisuus** Oikeustoimikelpoinen eli täysivaltainen henkilö voi sitovasti määrätä oikeuksistaan ja tehdä oikeustoimia

1 JOHDANTO

1.1 Opinnäytetyön tausta

Edunvalvontavaltuutuksen tarkoituksena on vahvistaa sellaisten henkilöiden itsemääräämisoikeutta, jotka haluavat varautua ennakolta toimintakykynsä menetykseen. Henkilö voi etukäteen järjestää asioidensa hoidon, sen varalta, että tulee myöhemmin kykenemättömäksi huolehtimaan asioistaan haluamallaan tavalla. Oman tulevaisuuden ennakointi on erityisen tärkeää muistisairaalle, koska toimintakyvyn heiketessä on tärkeää tietää, että läheiset voivat hoitaa asiat joustavasti ja sairastuneen itse valitsemalla tavalla.

Edunvalvontavaltuutus on vaihtoehto perinteiselle edunvalvonnalle. Aikaisemmin käytössä on ollut ainoastaan holhoustoimilakiin perustuva edunvalvojan määrääminen. Laki edunvalvontavaltuutuksesta (648/2007) tuli voimaan 1.11.2007. Edunvalvontavaltuutuslailla on pyritty vähentämään holhoustoimilain mukaisen edunvalvonnan käyttöä sekä suojaamaan toimintakykynsä menettäneitä henkilöitä väärinkäytöksiltä.

Edunvalvonnan lisääntyminen lisää yhteiskunnan voimavarojen käyttöä kahdella eri tavalla. Yleisen edunvalvonnan piiriin tulevien henkilöiden määrä kasvaa, mikä johtaa lisäresurssien tarpeeseen. Edunvalvonnan tarpeen kasvaessa lisääntyvät myös käräjäoikeuksissa ja maistraateissa käsiteltävät edunvalvojan määräämistä koskevat asiat. Edunvalvontavaltuutuksen avulla asioidensa hoidon järjestäneet henkilöt eivät tule yleisen edunvalvonnan piiriin ja näin säästetään yhteiskunnan voimavaroja.

Väestön ikääntymisen myötä, vanhimmat ikäluokat muodostavat suuren osan koko väestöstä. Toimintakyky heikkenee ja iän mukanaan tuomat sairaudet heikentävät kykyä huolehtia itsenäisesti asioista. Iäkkäillä ihmisillä on myös entistä enemmän varallisuutta, josta huolehtiminen edellyttää toimenpiteitä.

Osallistuin keväällä 2012 Turun Ammattikorkeakoulun ja Lounais-Suomen maistraatin yhteishankkeeseen jolla pyrittiin lisäämään edunvalvontavaltuutuksen tunnettavuutta. Hankeen päätyttyä syksyllä 2012 jatkoimme tiedotustoimintaa osuuskunnan kautta. Loppuvuodesta 2013 päätettiin perustaa yhdistys jatkamaan edunvalvontavaltuutuksen tunnetuksi tekemistä. Tiedotustyössä on tullut ilmeiseksi, että edunvalvontavaltuutuksen tunnettavuus on erittäin heikko. Yleisen edunvalvonnan päämiesten luku lisääntyi vuonna 2013 noin 6000 hengellä (Oikeusministeriö 2014). Vastaavana aikana edunvalvontavaltuutuksia vahvistettiin vain noin 600 kappaletta.

Opinnäytetyöni toimeksiantajana on Edunvalvontavaltuutus ry. Yhdistyksen tarkoituksena on lisätä edunvalvontavaltuutuksen tunnettavuutta. Tavoitteena on, että jokainen kansalainen tietää, mistä edunvalvontavaltuutuksessa on kyse.

1.2 Opinnäytetyön tarkoitus

Suomesta on tullut maailman nopeimmin ikääntyvä kansakunta. Suomessa on lähes 130 000 muistisairasta ihmistä, joista 85 000 vähintään keskivaikeassa muistisairauden vaiheessa olevaa. Vuosittain todetaan 13 000 uutta sairastunutta eli noin 36 päivittäin. Työikäisistä muistisairaita on 7000-10 000. (Muistiliitto 2014.)

Muistisairaus on etenevä ja toimintakykyä heikentävä sairaus ja siksi muistisairaalle ja hänen omaisilleen olisi annettava tietoa ymmärrettävässä muodossa siitä kuinka varautua etukäteen tuleviin muutoksiin. Edunvalvontavaltuutuksen mahdollisuuksista tarvitaan lisää tietoa ja aihe on ajankohtainen.

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on toimia selkokielenä oppaana edunvalvontavaltuutuksen laatimisessa erityisesti muistisairaille ja heidän omaisilleen.

Työn teoriaosassa käyn lyhyesti läpi lainsäädännön taustoja sekä lain tarkoitusta. Tarkastelen valtuutuksen sisällön pääpiirteittäin, sen muotomääräykset ja vähimmäisvaatimukset. Selvitän edunvalvontavaltuutuksen vaikutusta muistisairaahan henkilön itsemääräämisoikeuteen. Selvitän myös kuinka valtuutus tulee voimaan ja miten valtakirjaa käytetään.

Käytännönläheisessä osassa käyn läpi edunvalvontavaltakirjan laadintatilaisuutta omien kokemusteni kautta eli kuinka prosessi etenee kun henkilö on saanut muistisairausdiagnoosin. Mistä saa tietoa edunvalvontavaltuutuksen laatimisesta? Kuinka todistetaan oikeustoimikelpoisuus? Kuka voi toimia valtuutettuna? Lisäksi käydään läpi valtakirjaan kirjattavat pakolliset asiat sekä mahdolliset muut tarvittavat kohdat ja toimiohjeet.

Lähteinä olen käyttänyt oikeuskirjallisuutta, viranomaislähteitä sekä omia kokemuksiani edunvalvontavaltuutuksen laatimisesta ja tiedottamistyöstä.

Edunvalvontavaltuutuksesta on tehty useita opinnäytetöitä. Useimmat työt keskittyvät edunvalvontavaltuutuksen käyttämiseen eri tilanteissa. Tämä työ eroaa niistä, toimimalla oppaana edunvalvontavaltuutuksen laatimisessa.

2 MUISTISAIRAAN ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUDEN VAHVISTAMINEN EDUNVALVONTAVALTUUTUKSEN AVULLA

2.1 Lain tausta

Laki edunvalvontavaltuutuksesta tuli voimaan 1.11 2007. Lain taustatekijöinä lainsäätelylle voidaan pitää kolmea keskeistä syytä: kansainvälistä kehitystä, edunvalvonnasta aiheutuvia kustannuksia sekä itsemääräämisoikeuden vahvistamista. Lain valmistelutöissä viitataan toimintarajoitteisen aikuisen oikeudellista suojelua koskevista periaatteista annettuun Euroopan neuvoston suositukseen No R (99). Tällä suosituksella jäsenmaita kehoitetaan harkitsemaan sellaisia oikeudellisia järjestelyitä, joiden avulla vielä toimintakykyinen henkilö voi varautua tulevaan toimintakyvyttömyyteen sekä taloudellisten että henkilöä koskevien asioiden varalta. Edunvalvontavaltuutuslain säätäminen on ollut Suomen keino toteuttaa suosituksen mukaisia toimenpiteitä. Useissa angloamerikkalaisissa oikeusjärjestelmissä on jo pitkään ollut voimassa laki toimintakyvyttömyyden varalta annettavasta valtuutuksesta. Ruotsissa ja Norjassa valmistellaan vastaavia lakeja. (Antila 2007, 8.)

Toisena taustatekijänä on havaittavissa pyrkimys vähentää edunvalvonnan piiriin tulevien henkilöiden määrää ja näin hillitä yhteiskunnalle syntyviä kustannuksia (HE 52/2006 vp). Edunvalvontavaltuutuksen laatimalla henkilö välttää edunvalvontaan joutumisen, tullessaan kykenemättömäksi päättämään asioistaan.

Lisäksi edunvalvontavaltuutuslailla pyrittiin vahvistamaan itsemääräämisoikeutta. Aikaisempi lainsäädäntö ei tarjonnut riittävästi keinoja joilla ihmiset olisivat voineet itse ennakoida mahdollista tulevaa toimintakyvyttömyyttään ja antaa määräyksiä sen varalta.

Edunvalvontavaltuutuslailla tähän on saatu parannus. Itsemääräämisoikeuden toteutumisen kannalta lain keskeisiä elementtejä ovat:

- 1) Valtuuttaja itse nimeää valtuutetun.
- 2) Valtuuttaja itse määrittelee ne asiat, jotka kuuluvat valtuutuksen piiriin.
- 3) Valtuuttaja voi itse vaikuttaa siihen, kuinka intensiivisesti maistraatin on valvottava valtuutetun toimintaa. (Antila 2007, 4.)

2.2 Lain soveltamisala

Lakia sovelletaan valtuutukseen, jonka valtuuttaja on määrännyt tulemaan voimaan siinä tapauksessa, että hän tulee sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi kykenemättömäksi huolehtimaan asioistaan (EVVL 1§).

Edunvalvontavaltuutuslakia ei voida soveltaa sellaiseen valtuutukseen, joka tulee voimaan antamishetkellä tai jonka voimaantuloa ei ole muuten sidottu siihen, että valtuuttaja menettää kykynsä huolehtia asioistaan (Antila 2007,9). Lakia voidaan soveltaa vain sellaisiin valtakirjoihin jotka on tehty lain voimaantulon 1.11.2007 jälkeen (EVVL 50.2§).

2.3 Edunvalvontavaltuutus

Edunvalvontavaltuutus on kirjallinen asiakirja, joka voidaan rinnastaa testamenttiin. Kummassakin annetaan määräyksiä sellaisia tulevaisuudessa syntyviä tilanteita varten, joissa oikeustoimen tekijä ei enää itse kykene määräämään asioistaan tai omaisuudestaan. Ne ovat kumpikin antajansa kannalta merkittäviä oikeustoimia ja siksi kelpoisuutta edunvalvontavaltakirjan tekemiseen voidaan arvioida pitkälti samalla tavalla kuin testamenttikelpoisuutta. (Antila 2007,35.)

Jokainen 18 vuotta täyttänyt, joka kykenee ymmärtämään valtakirjan merkityksen, voi tehdä edunvaltuutusvaltakirjan (EVVL 5§). Ymmärtääkseen valtakirjan merkityksen henkilön tulee olla oikeustoimikelpoinen.

Oikeustoimikelpoisuudella tarkoitetaan henkilön kykyä arvioida järkipäisesti oikeudellisten asioiden merkitystä ja seurauksia sekä kykyä itsenäiseen tahdonmuodostukseen (Mäki-Petäjä-Leinonen 2013).

Edunvalvontavaltuutusvaltakirja on tehtävä kirjallisesti. Valtuuttajan on kahden todistajan ollessa samanaikaisesti läsnä allekirjoitettava valtakirja tai tunnustettava siinä oleva allekirjoituksensa. Todistajien on sen jälkeen todistettava valtakirja allekirjoituksillaan. Todistajien tulee tietää, että asiakirja on edunvalvontavaltuutusta varten tehtävä valtakirja, mutta valtuuttaja voi olla ilmaisematta heille sen sisältöä. Lisäksi valtakirjasta on käytävä ilmi:

- 1) valtuuttamistarkoitus
- 2) asiat, joissa valtuutettu oikeutetaan edustamaan valtuuttajaa
- 3) valtuuttaja ja valtuutettu
- 4) määräys, jonka mukaan valtuutus tulee voimaan siinä tapauksessa, että valtuuttaja tulee sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi kykenemättömäksi huolehtimaan asioistaan (EVVL 6 §).

Valtakirjan todistajien tulee olla 18 vuotta täyttäneitä sekä kykeneviä ymmärtämään todistamisen merkityksen. Esteellisiä todistajia ovat myös:

- 1) valtuuttajan puoliso
- 2) valtuuttajan tai hänen puolisonsa lapsi, lapsenlapsi, sisarus, vanhempi tai isovanhempi taikka tällaisen henkilön puoliso
- 3) valtuutettu tai hänen puolisonsa
- 4) valtuutetun tai hänen puolisonsa lapsi, lapsenlapsi, sisarus, vanhempi tai isovanhempi taikka tällaisen henkilön puoliso (EVVL 8 §).

Edellä mainitut EVVL 6§:n muotomääräykset voidaan käsittää myös valtakirjan vähimmäissisällöksi. Näiden lisäksi valtakirjassa voidaan antaa valinnaisia määräyksiä, joita käsitellen tarkemmin luvussa 3.

2.4 Itsemääräämisoikeus

Itsemääräämisoikeus on suomalaisessa oikeusjärjestyksessä vielä melko uusi. Nykyisin se nähdään yhtenä oikeudellisista peruseriaatteista. Itsemääräämisoikeus on yksi keskeisistä periaatteista, joilla turvataan ihmisen oikeutta vaikuttaa itseään koskevien tietojen käsittelyyn sekä valvontaan. Itsemäärääminen on kykyä päätösten tekemiseen ja tehtyjen päätösten toteuttamiseen eli kykyä harkintaan, päättämiseen ja toimintaan. Kun henkilön ratkaisut ovat itsenäisiä ja omaehtoisesti tehtyjä, häntä voidaan pitää itsemäärääjänä. (Tornberg 2012, 120-12.)

Jokaisella toimintakykyisellä yksilöllä on yhdenvertainen oikeus päättää itseään koskevista asioista. Itsemääräämisoikeus voidaan jakaa neljään keskeiseen peruselementtiin: sisäiseen ja ulkoiseen vapauteen, kompetenssiin ja valtaan. Oikeustieteissä itsemääräämisoikeuden katsotaan pitävän sisällään ainakin kaksi puolta: oikeuden kompetenssiin ja oikeuden immuniteettiin. Kompetenssilla tarkoitetaan yksilön oikeutta muuttaa oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan omilla tahdonilmauksilla. Immuniteetin mukaan kenelläkään muulla ei ole oikeutta saada aikaan muutoksia yksilön oikeusasemassa. (Mäki-Petäjä-Leinonen 2003, 12.)

2.5 Dementoituvan henkilön itsemääräämisoikeus

Yleisimpiä syitä oikeudellisen toimintakyvyn heikkenemiseen ovat dementoivat sairaudet. Sairauden alkuvaiheessa henkilö pystyy itse huolehtimaan asioistaan ja oikeuksistaan. Sairauden edetessä kyky itsenäiseen päätöksentekoon heikkenee ja jossain vaiheessa kyky katoaa kokonaan. Dementoiva sairaus ei kuitenkaan kokonaan poista henkilön itsemääräämisoikeutta. Niin kauan kuin hän kykenee ymmärtämään kulloinkin kysymyksessäolevan asian merkityksen, on hänen tekemälleen ratkaisulle annettava etusija. Itsemääräämisoikeutta on kunnioitettava koko sairauden ajan. Dementoitunut henkilö pystyy, sairauden edettyä jo varsin pitkälle, osallistumaan omien asioiden päätöksen tekoon. Sairaus etenee lopulta niin pitkälle, että henkilö menettää kykynsä tehdä päätöksiä itsenäisesti. Mikäli henkilö on ennakoitunut tulevaa

toimintakyvyttömyyttään tekemällä esimerkiksi edunvalvontavaltuutuksen, tulee hänen itsemääräämisoikeuttaan kunnioittaa edelleen. (Mäki-Petäjä-Leinonen 2006, 152-153.)

Itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen sairastunutta kuulemalla ei kuitenkaan aina toteudu. Erityisesti yksin asuvien muistisairaiden kohdalla tilanne voi olla huono, jos heillä ei ole omaisia valvomassa esimerkiksi lääkärikäynnillä potilaan tahdon huomioon ottamista.

Suurin osa toimintakyvyltään heikentyneistä ihmisistä asuu yhdessä puolisonsa kanssa, joka samalla vastaa tämän hoidosta. He eivät välttämättä tarvitse jatkossakaan minkäänlaista edunvalvonnan muotoa. Asiat saadaan hoidettua esimerkiksi yhteisen pankkitilin avulla. On kuitenkin hyvä muistaa, että esimerkiksi yhteisen asunnon myynti ei onnistu ilman holhousviranomaisen lupaa, jos toinen osapuoli on oikeustoimikelvoton. Tällainen tilanne tulee usein yllätyksenä ja tuntuu pahalta joutua hakemaan lupaa oman omaisuuden myyntiin. Edunvalvontavaltuutukseen otetulla määräyksellä tällaisilta tilanteilta vältytään ja henkilön itsemääräämisoikeus toteutuu.

2.6 Itsemääräämisoikeus holhoustoimilaissa

Henkilölle voidaan määrätä edunvalvoja, jos hän on kykenemätön huolehtimaan asioistaan ja valvomaan omaa etuaan. Holhoustoimilain mukaisesti edunvalvojaksi voidaan määrätä tehtävään sopiva ja siihen suostuva henkilö. Usein edunvalvojana toimii puoliso tai lapsi. Edunvalvojaksi voidaan määrätä myös yleinen edunvalvoja, joka hoitaa tehtävää työnsä puolesta. Holhoustoimilain keskeisenä tavoitteena on päämiehen edun toteutuminen. Päämiehen etujen suojelun lisäksi on pyrkimys toimia hänen toiveidensa mukaisesti. (Mäki-Petäjä-Leinonen 2013, 270.) Holhoustoimilakiin perustuvan edunvalvonnan ongelmana on liian suuret asiakasmäärät. Edunvalvojat eivät ehdi paneutua yksittäisen asiakkaan elämäntilanteeseen tai toiveisiin. Usein edunvalvontaa haetaan liian myöhään tai edunvalvojan määrääminen kestää

liian kauan. Omaisedunvalvojat kokevat, etteivät saa riittävästi tukea tehtävässään, väsyvät tai ajautuvat riitoihin suvun muiden jäsenten kanssa. Holhoustoimilain mukaisen edunvalvonnan tulisikin olla viimeinen keino muistisairaana etujen turvaamiseksi. Muistisairaana, jotka ovat varautuneet tulevaan toimintakyvyttömyyteen edunvalvontavaltuutuksen avulla, eivät joudu turvautumaan yleiseen edunvalvontaan. Huolellisesti laadittu edunvalvontavaltuutus tukee itsemääräämisoikeutta, näin kukaan ei voi tulkita väärin valtuuttajan toiveita. (Muistiasiantuntijat 2014.) Edunvalvontavaltuutuksella ja holhoustoimilain mukaisella edunvalvonnalla on paljon yhteisiä piirteitä. Edunvalvontavaltuutuksella on sama tavoite kuin edunvalvonnalla. Kummankin tarkoituksena on huolehtia luotettavasti toimintakyvyn menettäneen henkilön asioista. Holhoustoimilaki ei tarjoa mahdollisuutta varautua hyvissä ajoin oman toimintakyvyn heikkenemiseen. Tilanteissa joissa toimintakyky heikkenee nopeasti, ei päämiehellä ole mahdollisuutta vaikuttaa siihen kuka hänen asioitaan ryhtyy hoitamaan. Edunvalvontavaltuutuksella voi päättää hyvissä ajoin kenet haluaa asioitaan hoitamaan. Näin edunvalvontavaltuutuslain voidaan katsoa vahvistaneen itsemääräämisoikeuden toteutumista.

Edunvalvojaksi määrätään usein läheinen, joka joutuu hoitamaan tehtävää holhoustoimilain määräysten mukaisesti. Maistraatille on annettava tili vuosittain ja useimmat oikeustoimet vaativat lisäksi maistraatin luvan. Tällaisia oikeustoimia ovat muun muassa kiinteistön ja osakkeiden myynti. Omaisuuden lahjoittaminen on kielletty kokonaan. Menettely on byrokraattista ja vie paljon aikaa. Lisäksi tulevat lupamaksut ja edunvalvojan palkkio. Edunvalvojan palkkio on varallisuudesta riippuen 170-440€/vuosi, muut lupa-asiat 170€/päätos ja tilintarkastus 48-430€/tilintarkastus (Maistraatti 2014).

Edunvalvontavaltuutuksella toimiva omainen pääsee helpommalla. Maistraatilta ei tarvitse hakea lupia oikeustoimiin erikseen, vaan kaikki hoituva yhdellä asiakirjalla. Edunvalvontavaltakirjan vahvistaminen maksaa 120€, muita kuluja ei tule.

2.7 Edunvalvontavaltuutus ry itsemääräämisoikeuden puolestapuhujana

Edunvalvontavaltuutus ry aloitti toimintansa Edun Turku- nimisenä osuuskuntana. Nopeasti kuitenkin huomattiin, että yhteistyökumppaneiden jotka olivat nonprofit-organisaatioita, on helpompi tehdä yhteistyötä yhdistyksen kanssa. Edunvalvontavaltuutus ry:n toiminnan tarkoituksena on tarjota asiantuntijatietoa edunvalvontavaltuutuksesta ja toimia tukijärjestönä. Yhdistyksen kohderyhmänä ovat eläkeikää lähestyvät ja jo eläkkeellä olevat oikeustoimikelpoiset henkilöt. Yhdistyksen tärkeitä yhteistyökumppaneita ovat muistialan järjestöt, ikääntyneiden ja vammaisten omaisjärjestöt, eläkeläisjärjestöt sekä ikääntyneiden palvelu- ja asumisjärjestöt. Yhdistyksen aktivistit käyvät luennoimassa yhteistyökumppaneiden tilaisuuksissa, osallistuvat messuille ja tapahtumiin. Toiminnasta tiedotetaan jäsenille ja sidosryhmille lähetettävällä uutiskirjeellä.

Yhdistyksen liittymismaksu sisältää oikeuden laadittaa itselleen edunvalvontavaltuutuksen yhdistyksen ammattilaisilla. Kaikki yhdistyksen jäsenet voivat halutessaan osallistua yhdistyksen tiedotustyöhön. Erityisesti toivotaan työkäisiä, joiden vanhemmat ovat jo laatineet edunvalvontavaltuutuksen, mukaan tekemään edunvalvontavaltuutusta tunnetuksi.

VÄHIMMÄISSISÄLTÖISEN EDUNVALVONTAVALTAKIRJAN MALLI

VALTUUTTAJA *nimi (synt.aika)*
osoite

VALTUUTETTU *nimi(synt.aika)*
osoite

VALTUUTUS *Valtuutan XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX edustamaan minua*
1) omaisuuttani koskevissa ja muissa taloudellisissa
asioissani sekä
2) sellaisissa henkilöäni koskevissa asioissa, joiden
merkitystä en kykene ymmärtämään sillä hetkellä, jolloin
valtuutusta on käytettävä.

Määrään valtuutuksen tulemaan voimaan siinä
tapauksessa, että tulen sairauden, henkisen toiminnan
häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun
vastaavan syyn vuoksi kykenemättömäksi huolehtimaan
asioistani.

Paikka ja aika

XXXXX
ammatti, kaupunki

TODISTUSLAUSUMA

Samanaikaisesti läsnä olleina esteettöminä todistajina vakuutamme,
ettäXXXX, jonka henkilöllisyyden olemme tarkistaneet, on omakätisesti
allekirjoittanut tämän edunvalvontavaltakirjan. Toteamme, että XXXX
on tehnyt valtakirjan vapaasta tahdostaan ja että hän on kyennyt
ymmärtämään sen merkityksen.

Paikka ja aika

<i>nimi</i>	<i>nimi</i>
<i>ammatti, kaupunki</i>	<i>ammatti,</i>
<i>kaupunki</i>	
<i>synt.aika</i>	<i>synt.aika</i>
<i>osoite</i>	<i>osoite</i>

Kuva 1. valtakirjamalli

2.8 Valtuutuksen voimaantulo

Edunvalvontavaltuutuksen voimaantulo edellyttää maistraatin vahvistusta. Vahvistusmenettelyllä on pyritty siihen, että valtuutuksen alkamisajankohta on yksiselitteisesti todettavissa, viranomaiskontrolli alkaa heti kun valtuutettu aloittaa tehtävän hoidon ja turvataan se, että voimassa olevat valtuutukset ovat alusta asti maistraatin tiedossa. Näin ehkäistään ennalta väärinkäytösten riskiä. Vahvistetut valtuutukset, jotka koskevat taloudellisten asioiden hoitoa, merkitään holhousasioiden rekisteriin, josta ulkopuoliset henkilöt voivat tarvittaessa saada tiedon kuka on oikeutettu edustamaan toimintakyvyttöntä henkilöä. (Antila 2007, 55.)

2.9 Vahvistamisen edellytykset ja esteet

Maistraatin on aina viran puolesta varmistettava, että kyseessä on edunvalvontavaltuutuslain piiriin kuuluva valtuutus. Kyseessä on edunvalvontavaltuutus, jos valtuuttaja on määrännyt valtuutuksen tulemaan voimaan siinä tapauksessa, että hän tulee sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi kykenemättömäksi huolehtimaan asioistaan. (EVVL 1§.)

Maistraatti varmistaa viran puolesta myös, että valtuuttaja on ollut 18- vuotias valtakirjan tekohetkellä. Mikäli valtuuttaja on ollut alaikäinen, valtakirja on jätettävä vahvistamatta. Valtuuttajan oikeustoimikelpoisuutta maistraatin ei tarvitse oma-aloitteisesti selvittää. Jos on kuitenkin ilmeistä, että valtuuttaja ei ole kyennyt ymmärtämään valtuutuksen merkitystä sen tekohetkellä on valtakirja jätettävä vahvistamatta. Näin voi käydä, jos maistraatille on esitetty väite valtuuttajan oikeustoimikelpoisuudesta valtakirjan tekohetkellä ja esitetty se tueksi riittävät perusteet. Valtakirjan todistuslausuma, jossa mainitaan valtuuttajan kyenneen ymmärtämään valtakirjan merkityksen, riittää jotta valtakirja voidaan vahvistaa. (Antila 2007, 60.)

Jos valtakirja ei täytä luvussa kolme mainitsemiani muotovaatimuksia ja vähimmäissisältöä ei maistraatti voi vahvistaa valtakirjaa. Todistajien on myös täytettävä kelpoisuusvaatimukset. Maistraatin ei kuitenkaan tarvitse aktiivisesti selvittää todistajien kelpoisuutta. Vain silloin, kun esteellisyydestä tehdään väite tai se on selvästi havaittavissa käytettävissä olevista asiakirjoista, on maistraatin otettava kantaa todistajien kelpoisuuteen. Jos esimerkiksi valtuuttajalla ja todistajalla on sama sukunimi, tulee maistraatin tukia esteellisyyttä. (Antila 2007, 61.)

Ennen valtuutuksen vahvistamista on maistraatin varmistuttava, että valtuuttaja on menettänyt toimintakykynsä. Yleisin tapa on esittää hakemuksen yhteydessä lääkärintodistus tai muu siihen rinnastettava luotettava selvitys, esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden lausunto.

Valtuutetun kykenevyyttä tehtävään ei tarvitse pääsääntöisesti varmistaa. Mikäli valtuutettu kuitenkin on alaikäinen vahvistamishetkellä, on valtakirja jätettävä vahvistamatta. (EVVL 24.2§.)

Valtakirjaa ei voida vahvistaa jos valtuuttajalle on jo määrätty edunvalvoja. Valtakirjan peruuttaminen on myös este vahvistamiselle. Yleensä peruuttaminen tapahtuu ottamalla valtakirja takaisin ja hävittämällä se, eikä valtuutettu voi siten esittää maistraatille alkuperäistä valtakirjaa. Peruuttaminen voidaan myös tehdä antamalla uusi edunvalvontavaltuutus. Näin aikaisempi valtakirja voi olla edelleen valtuutetun hallussa ja hän voi hakea sen vahvistamista. Tällaisesta peruutuksesta maistraatti saa yleensä tiedon joko valtuuttajalta tai hänen läheisiltään. (Antila 2007, 68.)

2.10 Vahvistamismenettely

Valtuutuksen vahvistamista voi hakea vain valtuutettu (EVVL 24.1§). Hakemuksen muodosta ja sisällöstä ei ole säännöksiä edunvalvontavaltuutuslaissa. Hallintolain mukaan asia on pantava vireille kirjallisesti ilmoittamalla vaatimukset perusteineen.

Valtuutetun on esitettävä alkuperäinen valtakirja maistraatille. Lisäksi on esitettävä lääkärintodistus tai muu siihen rinnastettava selvitys, että valtuuttaja on tullut kykenemättömäksi huolehtimaan niistä asioista, joita valtuutus koskee. (Antila 2007, 74.)

Maistraatin on varattava valtuuttajalle tilaisuus tulla kuulluksi valtuutuksen vahvistamista koskevan hakemuksen johdosta. Kuulemisesta voidaan luopua, jos lääkärintodistuksesta käy ilmi, että valtuuttaja ei enää kykene ymmärtämään asian merkitystä. Tällaisia tilanteita ovat esimerkiksi tajuttomuus tai vaikea dementia. (Antila 2007, 75.)

3 EDUNVALVONTAVALTUUTUKSEN LAATIMINEN

3.1 Laatimisprosessin käynnistyminen muistisairausdiagnoosin jälkeen

Muistisairauksista yleisin on Alzheimerin tauti, 70%:lla muistisairautta potevista. Muita muistisairauksia ovat; vaskulaarinen kognitiivinen heikentyminen, Lewyn kappale-tauti, Parkinsonin taudin muistisairaus, otsa-ohimorappeumat, frontotemporaalinen dementia, etenevä sujumaton afasia ja semanttinen dementia. Muistisairausdiagnoosin jälkeen potilas ohjataan muistikoordinaattorin puheille. Muistikoordinaattori on terveydenhuollon tai sosiaalialan ammattihenkilö, jonka vastuulla on muistipotilaan hoidon koordinointi sekä ongelmien ennakointi. (Käypähoito suositus 2014.) Viimeistään muistikoordinaattori on se henkilö, jolta saa tietoa edunvalvontavaltuutuksen tarpeellisuudesta.

Edunvalvontavaltuutus ry:n tarkoituksena on selkeän tiedon antaminen edunvalvontavaltuutuksesta. Tieto tarvitaan, jotta useampi osaisi varautua tulevaisuuteen edunvalvontavaltuutuksen avulla. Edunvalvontavaltuutus ry myös laatii valtuutuksia jäsenilleen. Yleisin ikäryhmä, Edunvalvontavaltuutus ry:n asiakkaista, ovat 65-75- vuotiaat muistisairaajat henkilöt. Muistisairauteen voi sairastua nuoremmallakin iällä, olemme laatineet valtuutuksia myös 55-60 vuotiaalle muistisairaille. Muistisairausdiagnoosista aiheutuneen ensijärkytyksen jälkeen, henkilöt etsivät aktiivisesti tietoa mahdollisuuksista varautua tulevan toimintakyvyttömyyden varalta. Edunvalvontavaltuutus ry:n tarkoituksena on selkeän tiedon antaminen edunvalvontavaltuutuksesta.

3.1.1 Oikeustoimikelpoisuuden varmistaminen

Muistisairaahan henkilön ottaessa yhteyttä Edunvalvontavaltuutus ry:hyn valtuutuksen laatimiseksi, pyydetään häntä tuomaan laadintatilaisuuteen lääkärinlausunto henkilön oikeudellisesta toimintakyvystä. Mikäli sairaus on

todettu hiljattain ja henkilö on edelleen työelämässä, ei todistusta tarvita. Lääkärit tuntevat huonosti edunvalvontavaltuutuksen ja useimmat lääkärintodistukset onkin otsikoitu ” edunvalvojan määräämistä varten”. Tällä ei kuitenkaan ole merkitystä, jos todistuksesta käy selkeästi ilmi henkilön oikeudellinen toimintakyky.

Lääkärintodistuksen lisäksi suoritetaan haastattelu, jotta voidaan varmistua asiakkaan ymmärtävän valtuutuksen merkityksen ja olevan paikalla omasta tahdostaan. Asiakkaalle selitetään avoimesti haastattelun tarkoitus. Keskustelua käydään yleisistä, arjen asioista sekä valtakirjasta. Henkilön tulee tietää omaisuutensa määrä, muistaa lasten ja lastenlasten nimet ja iät sekä tietää paikka ja aika. Keskustelun aikana kiinnitetään huomioita sanojen hakemiseen ja käsitteiden ymmärtämiseen. Yleensä asiakkaat tulevat paikalle puolison tai lasten kanssa. Tarvittaessa asiakasta haastatellaan ilman läheisten läsnäoloa. Näin vältetään se, ettei kukaan pysty vaikuttamaan henkilön tahdonmuodostukseen ja vältetään hyväksikäyttö. Mikäli haastattelun perusteella todetaan, että muistisairaus on edennyt jo niin pitkälle, ettei asiakas kykene ymmärtämään valtuutuksen merkitystä eikä lääkärinlausuntokaan puolla asiaa, on valtuutuksen laatimisesta luovuttava. Vaihtoehdoksi jää edunvalvojan määräämisen hakeminen maistraatilta. Koska henkilö ei enää voi itse toimia hakijana, käräjäoikeus päättää edunvalvojasta. Edunvalvojaksi voidaan määrätä tehtävään sopiva henkilö, joka antaa tähän suostumuksensa. Edunvalvoja voi olla lähiomainen tai muu läheinen. Edunvalvojana voi toimia myös yleinen edunvalvoja, joka on valtion virkamies ja toimii virkavastuulla.

Kaikki havainnot asiakkaasta kirjataan muistioon. Muistiosta käy ilmi mukana olleet henkilöt, mistä tullut aloite valtuutuksen laatimiseen sekä keskustelun aikana ilmi tulleet muut seikat. Muistio arkistoidaan valtakirjan kopion kanssa, näin kaikki valtakirjaan liittyvä on helposti saatavilla mahdollista myöhempää todistelutarvetta varten.

3.2 Valtakirjan sisältö

3.2.1 Taloudelliset ja henkilöä koskevat asiat

Taloudellisten asioiden käsite on laaja. Valtuutettu huolehtii kaikista valtuuttajan taloudellisista asioista, jos niitä ei ole erikseen valtakirjassa rajattu pois. Eräät oikeustoimet on yksilöitävä valtakirjassa, jotta valtuutettu on oikeutettu ne hoitamaan. Tällaisia ovat omaisuuden lahjoittaminen ja kiinteistön myynti. Näistä enemmän luvuissa 3.2.5 ja 3.2.6. Lisäksi taloudellisia asioita on esimerkiksi sosiaaliturvaan kuuluvien etuuksien hakeminen. Valtuutetun tulee hoitaa valtuuttajan omaisuutta parhaan kykynsä mukaan, huolellisesti ja tunnollisesti. Valtuutetun tulee kaikissa toimissa pitää tunnollisesti huolta valtuutetun oikeuksista ja edistää hänen parastaan. Lisäksi valtuutetulla on velvollisuus kuulla valtuuttajaa sekä pitää valtuuttaja rahat ja muu omaisuus erillään omista varoistaan. (EVVL 16§.)

Henkilöä koskevissa asioissa valtuutettu edustaa valtuuttajaa sellaisissa asioissa, joita tämä ei pysty ymmärtämään sillä hetkellä, jolloin valtuutusta olisi käytettävä. Valtuutetun on aina varmistuttava siitä, kykeneekö valtuutettu ymmärtämään asian merkityksen. Jos valtuuttaja kykenee ymmärtämään, ei valtuutettu voi edustaa häntä tässä asiassa. Terveys- ja sairaanhoito ovat yleisimmät henkilöä koskevat asiat. Lisäksi asuinpaikan valitseminen sekä päätös palvelutaloon muuttamisesta kuuluvat henkilöä koskeviin asioihin. Muita henkilöä koskevia asioita ovat esimerkiksi passin hakeminen, hakemus valtuuttajan nimen muuttamiseksi, uskonnolliseen yhdyskuntaan liittyminen tai siitä eroaminen. (Antila 2007, 133.)

Vain tehtävää hoitavalla valtuutetulla on oikeus saada tietoja valtuuttaja salassapidon alaisista asioista, esimerkiksi terveydentilasta. Avoimuuden ja perhesovun säilymisen kannalta on tärkeää antaa tiedonsaannin mahdollisuus muillekin läheisille. Edunvalvontavaltuutus ry käyttää, asiakkaan niin halutessa, valtakirjassa lauseketta; *Toissijaisella valtuutetulla ja varavaltuutetulla /*

tyttärilläni / lapsillani on salassapitovelvollisuuden estämättä oikeus saada samat minua koskevat tiedot, jotka edunvalvontavaltuutetulla on oikeus saada tietoonsa edunvalvontavaltuutettuna henkilöä koskevissa asioissa. Erityisen tärkeitä minua koskevia tietoja ovat terveyden- ja sairaanhoitoon liittyvät tiedot.

Näin läheiset saavat halutessaan terveystiedot suoraan terveydenhuollon ammattilaisilta, eivätkä joudu olemaan valtuutetun kertoman varassa.

3.2.2 Valtuutetut

Valtuuttajan itsemääräämisoikeuden kannalta olennaista on, että valtuuttaja voi vapaasti valita kuka toimii valtuutettuna. Ainoa rajoitus on, että valtuutetun on oltava luonnollinen henkilö. (EVVL 3§.) Valtuuttajan harkinnan varassa on, kuka on sellainen luotettu henkilö jolle tehtävän voi antaa. Yleisimmin valtuutettuna toimii puoliso tai lapset. Jos henkilöllä ei ole läheisiä jotka voivat ottaa tehtävän vastaan, voi valtuutettuna toimia muu luotettu taho. Esimerkiksi Edunvalvontavaltuutus ry:n hallituksen jäsenet toimivat valtuutettuina.

Valtuutetulle ei ole säädetty erityisiä kelpoisuusvaatimuksia. EVVL 24.2§:n mukaan valtuutusta ei kuitenkaan saa vahvistaa jos on perusteltua aihetta epäillä, että valtuutettu on kykenemätön tai sopimaton tehtävään. Kykenemättömänä pidetään henkilöä jolle itselleen on määrätty edunvalvoja. Tehtävään sopimattomana voidaan pitää henkilöä joka on tuomittu rangaistukseen kavalluksesta, luottamusaseman väärinkäytöstä tai muusta sen kaltaisesta rikoksesta. Lukuisat merkinnät maksuhäiriöistä luottotiedoissa voivat myös vaikuttaa soveltuvuuteen. Maistraatti ei tutki automaattisesti valtuutetun soveltuvuutta, asia tulee tutkittavaksi esimerkiksi ulkopuolisen esitettyä asiasta väitteen. (Antila 2007, 64.)

Valtuuttaja voi halutessaan nimetä varsinaisen valtuutetun lisäksi varavaltuutetun sekä toissijaisen valtuutetun. Mikäli varsinainen valtuutettu tulee sairauden, esteellisyyden tai muusta syystä tilapäisesti estyneeksi hoitamaan tehtävänsä, ottaa varavaltuutettu tehtävän hoitaakseen. Toissijainen

valtuutettu tarvitaan, mikäli valtuutettu ei ota tehtävää vastaan, luopuu siitä tai tulee pysyvästi estyneeksi hoitamaan sitä. Heidät on yksilöitävä valtakirjassa kuten varsinainen valtuutettukin. (EVVL 4§.)

Yleisin tapa on nimetä puoliso varsinaiseksi valtuutetuksi, tällöin valtuutus koskee poikkeuksetta sekä taloudellisia ja henkilöä koskevien asioiden hoitoa. Toissijaisen valtuutetun valinta aiheuttaa usein vaikeuksia. Mikäli perheessä on useampia lapsia, ei haluta ”suosia” yhtä lapsista. Monet haluaisivat kaikille lapsille oikeuden toimia toissijaisena valtuutettuna. Tämä saattaa aiheuttaa kuitenkin käytännön ongelmia, koska tällöin kaikkien lasten pitäisi olla yhtä aikaa läsnä valtuutetun asioita hoidettaessa. Usein asia ratkaistaan niin, että lähinnä asuva lapsi tai lapsi jonka katsotaan olevan soveliaim tehtävään, nimetään toissijaiseksi valtuutetuksi. Tehtävä voidaan myös jakaa, toinen lapsista hoitaa taloudelliset asiat ja toinen henkilöä koskevat asiat. Mahdollista on myös, että yksi lapsista hoitaa taloudelliset asiat mutta henkilöä koskevista asioista päättävät kaikki lapset yhdessä.

Varavaltuutettuna olisi hyvä olla henkilö joka ei ole läheistä sukua valtuuttajalle, näin vältetään esteellisyyden aiheuttamilta ongelmilta. Käytännössä varavaltuutetuksi nimetään kuitenkin joku lapsista tai muu läheinen esimerkiksi sisko tai veli. Ihmiset kokevat kiusalliseksi perheen ulkopuolisen nimeämisen, ei haluta aiheuttaa vaivaa tai ei ole riittävän luotettua henkilöä lähipiirissä. Esteellisyydperusteet on lueteltuna EVVL 17§:ssä:

Valtuutettu ei saa edustaa valtuuttajaa, jos vastapuolena on:

- 1) valtuutettu itse, valtuutetun puoliso tai joku, jota valtuutettu edustaa;*
- 2) valtuutetun tai hänen puolisonsa lapsi, lapsenlapsi, sisarus, vanhempi tai isovanhempi taikka tällaisen henkilön puoliso; tai*
- 3) valtuutetun sisaruksen lapsi tai vanhemman sisarus.*

Puolisoilla tarkoitetaan 1 momentissa aviopuolisoita ja yhteisessä taloudessa avioliitonomaisissa olosuhteissa tai muussa parisuhteessa eläviä. Sukulaisiin rinnastetaan vastaavat puolisukulaiset.

Valtuutettu ei saa edustaa valtuuttajaa myöskään silloin, kun valtuutetun ja valtuuttajan edut saattavat muusta kuin 1 momentissa mainitusta syystä joutua asiassa ristiriitaan keskenään.

Tällaisissa tilanteissa voidaan hakea edunvalvojan määräämistä valtuutetun tehtävään tietyn oikeustoimen ajaksi.

Valtuutetulla on oikeus saada tehtäviensä hoidosta palkkio ja kulukorvaus. Valtuuttaja ja valtuutettu voivat sopia korvauksesta keskenään. Tarkoista rahasummista ei kannata valtakirjassa sopia, koska valtuutus voi tulla voimaan vasta pitkän ajan kuluttua ja olla voimassa vuosien ajan. Suurin osa valtuutuksista tehdään sukulaisten kesken ja näissä ei palkkioista ole sovittu.

Vaikka palkkiosta ei olisi sovittu valtakirjassa, on valtuutettu EVVL 22§:n mukaan oikeutettu saamaan valtuuttajan varoista korvausta tarpeellisista kuluista sekä tehtävän laajuuteen ja laatuun nähden kohtuullinen palkkio. Käytännössä palkkion kohtuullisuus jää valtuutetun itsensä päätettäväksi.

3.2.3 Luvanvaraiset oikeustoimet

Holhustoimilain mukaan päämiehen puolesta tehtävät oikeustoimet vaativat holhousviranomaisen antaman luvan. Edunvalvontavaltuutuslaissa ei ole vastaavaa järjestelmää. Valtuuttaja voi vapaasti määritellä, koskeeko holhustoimilain määräykset valtuutettua. Lähtökohtana on, että sääntely ei koske valtuutettua. Valtuuttaja voi kuitenkin halutessaan määrätä, että tiettyihin valtuutetun tekemiin oikeustoimiin sovelletaan holhustoimilakia (EVVL 19.1 §). Esimerkiksi: ”Valtuutettu ei saa ilman maistraatin lupaa myydä omistamiani Asunto Oy Kotipesä-nimisen yhtiön osakkeita nro 1-100 eikä luovuttaa niiden nojalla hallittua huoneistoa määräaikaisella sopimuksella toisen käytettäväksi pitemmäksi ajaksi kuin viideksi vuodeksi.” (Antila 2007, 43.) Yksi edunvalvontavaltuutuksen eduista onkin, että luvanvaraiset oikeustoimet voidaan välttää.

3.2.4 Omaisuuden lahjoittaminen

EVVL 18.1§:n mukaan valtuutettu ei voi lahjoittaa valtuuttajan omaisuutta. Lahjoituskiellosta voidaan kuitenkin poiketa valtakirjaan otetulla erityisellä määräyksellä. Valtuutettu saa antaa valtuuttajan puolesta lahjan, jos antamisen perusteet on yksilöity valtakirjassa. *Esimerkiksi: ”Valtuutettu on valtuutuksen vahvistamisesta lähtien oikeutettu antamaan kullekin lapsenlapselleni 300 euron suuruisen rahalahjan heidän kunakin syntymäpäivänään”*. Riittävän yksilöitynä voidaan myös pitää määräystä, jonka mukaan lapsille on annettava joka kolmas vuosi juuri verotusarvon alle jäävä rahalahja. Määräys ei kuitenkaan luo velvollisuutta lahjan antamiseen eikä nimetyllä lahjansaajalla ole oikeutta vaatia valtakirjassa mainittua lahjoituksen kohdetta itselleen. (Antila 2007, 42,111.)

Hankalaksi lahjoittamisen tekee tilanne jossa valtuutettu on myös lahjan saaja. Useimmiten valtuutettuna toimii omainen ja tämä on myös henkilö jolle lahjoitus halutaan tehdä. Tällaisessa tapauksessa tullaan tilanteeseen jossa valtuutettu on esteellinen. Jäviysoongelma voidaan ratkaista hakemalla varavaltuutetun vahvistamista lahjoitusta varten. Tällainen järjestely on kuitenkin hidas ja kankea, varsinkin tilanteissa joissa lahjoitukset ovat toistuvia. Helpompi keino on määrätä alun perin useampi valtuutettu eri kelpoisuuksilla. Lahjansaaja nimetään varsinaiseksi valtuutetuksi joka huolehtii pääosin kaikista valtuuttajan asioista. Tämän lisäksi voidaan nimetä toinen, esteetön valtuutettu huolehtimaan ainoastaan lahjoitusten tekemisestä. (Mäki-Petäjä-Leinonen 2013, 217.)

Useimmiten määräystä lahjoituksesta ei oteta valtakirjaan. Syynä on jo aiemmin mainitsemani haluttomuus valtuuttaa perheen ulkopuolisia henkilöitä.

3.2.5 Kiinteistöt

Usein joudutaan tilanteeseen jossa, valtuuttajan kunnon heiketessä, on myytävä valtuuttajan omistama kiinteistö. Tällöin on otettava huomioon maakaaren muoto- ja yksilöintivaatimukset valtakirjalle. Hankalaksi yksilöinnin tekee, että edunvalvontavaltakirjaa laadittaessa ei kyetä välttämättä ennakoimaan tarvetta myydä valtuuttajan omistamia kiinteistöjä tai edes tiedetä, montako kiinteistöä valtuuttaja omistaa, hetkellä jolloin valtuutusta käytetään. Jotta vältettäisiin edellä mainittu yksilöintiongelmia, EVVL 20.1§:ssä on asiaa koskeva erityissäädos. Sen mukaan maakaaren yksilöintivaatimuksia ei sovelleta edunvalvontavaltuutukseen, jos valtakirjaan on otettu nimenomainen määräys, jonka mukaan valtuutettu saa valtuutuksen nojalla myydä tai muuten luovuttaa kiinteistön, hakea kiinnitystä taikka perustaa panttioikeuden kiinteistöön.

Yleinen harhaluulo avioparien keskuudessa on, että omistaessaan yhtäsuurin osuuksin kiinteistön, voi toinen yksin päättää kiinteistön myynnistä toisen menetettyä oikeustoimikelpoisuuden. Jos edunvalvontavaltuutusta ei ole tai siinä ei ole määräystä kiinteistön myynnistä, joudutaan kiinteistön myymiselle hakemaan lupa maistraatilta. Asiaa pohdittaessa on hyvä muistaa, että kesämökkikin on kiinteistö sekä ottaa huomioon mahdollisesti perintönä tulevat kiinteistöt. Kiinteistöjä koskeva määräys kannattaa ottaa kaikkiin edunvalvontavaltakirjoihin.

3.2.6 Todistajat

Valtuuttajan on allekirjoitettava valtakirja. Jos valtuuttaja ei kykene ilman apua tekemään allekirjoitusta, häntä voidaan fyysisesti avustaa allekirjoituksen tekemisessä.

Valtakirjaa allekirjoitettaessa kahden todistajan on samanaikaisesti oltava läsnä. Todistajien tulee tietää, että kyseessä on edunvalvontavaltakirja, mutta sisältöä ei tarvitse paljastaa.

EVVL 8 §:ssa on säädetty todistajien kelpoisuusvaatimukset. Todistajien tulee olla 18 vuotta täytäneitä. Todistajana ei saa olla henkilö, joka henkisen toiminnan häiriintymisen tai muun syyn vuoksi ei kykene ymmärtämään todistamisen merkitystä. Näillä säädöksillä varmistetaan, että valtakirjan todistajilla on kyky arvioida valtuuttajan oikeustoimikelpoisuutta.

Lisäksi on otettava huomioon todistajien esteellisyys. Tämän sääntelyn tavoitteena on turvata se, että todistajat toimivat sivuvaikutteista vapaina. Esteellisiä henkilöitä ovat EVVL 8 §:n mukaan;

- 1) valtuuttajan puoliso
- 2) valtuuttajan tai hänen puolisonsa lapsi, lapsenlapsi, sisarus, vanhempi tai isovanhempi taikka tällaisen henkilön puoliso
- 3) valtuutettu tai hänen puolisonsa sekä
- 4) valtuutettuun tai hänen puolisonsa lapsi, lapsenlapsi, sisarus, vanhempi ja isovanhempi sekä tällaisen henkilön puoliso

Puolisoilla tarkoitetaan aviopuolisoita ja yhteisessä taloudessa avioliitonomaisissa olosuhteissa tai muussa parisuhteessa eläviä. Sukulaisiin rinnastetaan vastaavat puolisukulaiset.

Todistajien allekirjoituksen lisäksi valtakirjaan otetaan erityinen todistuslausuma. Todistuslausuman tarkoituksena on mahdollisen myöhemmän todistelun helpottaminen ja siitä säädetään EVVL 7.1 §:ssa. Todistajien on merkittävä allekirjoituksen oheen syntymäaikansa ja yhteystietonsa. Näiden tietojen avulla todistajat on helpompi löytää, jos heitä on myöhemmin tarpeen kuulla esimerkiksi valtakirjan pätevyyteen liittyvien seikkojen johdosta. Lisäksi on merkittävä aika ja paikka, maininta yhtäaikaisesta paikallaolosta sekä lausuma valtuuttajan kyvystä ymmärtää valtakirjan merkitys.

Esimerkki: Samanaikaisesti läsnä olleina esteettöminä todistajina vakuutamme, että xxx xxxx, jonka henkilöllisyyden olemme tarkastaneet, on omakätisesti allekirjoittanut tämän

edunvalvontavaltakirjan. Toteamme, että xxx xxxx on tehnyt valtakirjan vapaasta tahdostaan ja että hän on kyennyt ymmärtämään sen merkityksen.

Todistuslausuma ei ole valtakirjan pätevyys tai sen vahvistamisen edellytys. Todistuslausuman sisältävää valtakirjaa pidetään kuitenkin uskottavana, jollei ole perusteltua syytä epäillä sen luotettavuutta. Todistuslausuman puuttuessa on maistraatin otettava kantaa siihen, onko valtakirja tehty laissa säädetyllä tavalla. (Antila 2007,49.)

3.2.7 Viranomaisvalvonta

Valtuutuksen koskiessa taloudellisia asioita, voi valtuuttaja määrätä valtakirjassa valtuutetun antamaan määräajoin tilin maistraatille. Tilikausi voi olla vuosi tai mikä tahansa sitä pidempi ajanjakso. Jos valtakirjassa ei ole määritelty tilikauden pituutta, pidetään tilikautena yhtä vuotta. (EVVL 33.1§.)

Tilivalvonta ei ole kuitenkaan määrätty pakolliseksi. Jos valtakirjassa ei ole mainintaa tilin antamisesta, sitä ei tarvitse antaa. Lain esitöissä tätä on perusteltu sillä, että edunvalvontavaltuuksien perustuu valtuuttajan omaan tahtoon ja hän on itse valinnut valtuutetun. Valtuutetulle halutaan antaa vapaampi asema kuin holhoustoimilain nojalla määrättylle edunvalvojalle.

Valtuutetun toiminnan valvonta kuuluu holhousviranomaiselle. Koska valtuuttaja on itse valinnut valtuutetun, johon hän luottaa, ei valtuutetun toimintaa valvota samalla tavalla kuin edunvalvojan toimintaa. Tehtävän alkaessa on valtuutetun annettava holhousviranomaiselle valtuuttajan omaisuusluettelo. Valtuutettu on velvollinen pitämään tiliä toimenpiteistään sekä antamaan tilin holhousviranomaiselle tämän sitä pyytäessä. Omaisuusluettelo on annettava kolmen kuukauden kuluessa valtuutuksen vahvistamisesta. Luettelosta on ilmettävä kaikki valtuuttajan varat. Omaisuusluettelo on annettava, vaikka

valtakirjassa ei olisi mainintaa tilin antamisesta. Vaikka valtakirjassa ei ole mainintaa tilin antamisesta, maistraatti voi pyytää valtuutettua antamaan tilin, jos siihen on syytä. Tällainen tilanne syntyy, jos esimerkiksi pankki, vakuutusyhtiö tai läheinen henkilö ilmoittaa maistraatille epäselvyyksistä asioiden hoidossa. (Mäki-Petäjä-Leinonen 2013, 248.)

Käytännössä suuri osa edunvalvontavaltuuksista tehdään läheisten sukulaisten kanssa. Luottamus puolisoon ja lapsiin on niin vahva, että yhteenkään Edunvalvontavaltuutus ry:n laatimaan valtakirjaan ei ole laitettu määräystä tilin antamisesta.

3.3 Toimiohjeet

Edunvalvontavaltuutusta tarkasteltaessa on tärkeää ymmärtää ero valtuutetun kelpoisuuden ja toimivallan välillä. Kelpoisuus määräytyy ulkoisesti havaittavien seikkojen perusteella eli valtakirjan sisällöllä. Valtuutetulla on oikeus tehdä sellaisia toimia jotka ilmenevät valtakirjasta. Toimivalta perustuu valtuuttajan ja valtuutetun sisäiseen suhteeseen eli mitä he ovat keskenään asiasta sopineet. Toimiohjeet määrittävät valtuutetun toimivallan. Usein ei ole tarkoituksenmukaista liittää toimiohjeita valtakirjaan, vaan ne on tarkoitettu sääntelemään valtuuttajan ja valtuutetun välistä suhdetta. Valtuuttaja on voinut antaa määräyksiä esimerkiksi tietyn esineen myyntihinnasta toimiohjeissa. Näin toimimalla estetään sopimuskumppanilta tieto kauppahinnan mahdollisesta liikkumavarasta. (Karttunen ym. 2008, 65.)

Toimiohjeiden laatimiselle ei ole tarvetta, jos valtuuttaja haluaa yksinkertaisesti delegoida kaiken päätöksentekovallan valtuutetulle. Halutessaan antaa tarkempia ohjeita valtuutetulle asioidensa hoidosta, voi valtuuttaja laatia toimiohjeet valtakirjan liitteeksi. Osa toimiohjeista on sen luonteisia, että oikeustoimien tekeminen kävisi työlääksi, jos ohjeet olisivat suoraan valtakirjassa. Tällainen on esimerkiksi luettelo siitä, missä järjestyksessä omaisuutta on myytävä. Tällaisen luettelon ollessa valtakirjassa, voisi

sopimuskumppani vaatia luotettavia selvityksiä, että omaisuus on myyty oikeassa järjestyksessä. Asioiden joustavan hoidon vuoksi tällainen luettelo kannattaa sisällyttää toimiohjeisiin. (Antila 2007,95.)

Toimiohjeita laaditaan edunvalvontavaltuutusvaltakirjan liitteeksi harvoin. Yleisimmät toimiohjeet ovat omaisuuden myyntijärjestystä koskevia. Halutaan, että ensin myydään mökki, jonka jälkeen vasta asunto. Läheisille halutaan antaa etuosto-oikeus mökkiin ja muihin kiinteistöihin. Omaisuuden myyntihinnoista ei toimiohjeita ole annettu.

Toimiohjeissa voi antaa määräyksiä myös henkilöä koskevista asioista. Määräyksiä voi antaa esimerkiksi terveydenhoidosta. Useimmiten tällaiset määräykset ovat kuitenkin hoitotahdossa joka liitetään valtakirjaan.

Toimiohjeissa ei sovelleta EVVL 6§:ssa säädettyjä muotomääräyksiä. Toimiohjeet on kuitenkin syytä laatia kirjallisena, jotta niiden sisältö ja olemassaolo voidaan todistaa tarvittaessa. Valtuuttaja allekirjoittaa ohjeet ja kaksi todistajaa todistaa hänen allekirjoituksensa. Varsinaiseen valtakirjaan ei sisällytetä mainintaa toimiohjeista.

3.4 Yhteenveto edunvalvontavaltuutuksen laadinnasta

Ennen edunvalvontavaltuutuksen laatimista kannattaa hankkia lääkärintodistus oikeustoimikelpoisuudesta. Näin vältetään mahdolliset myöhemmät ongelmat todistelussa.

Pääsääntöisesti valtuutukset koskevat sekä taloudellisia, että henkilöä koskevia asioita. Yleisin tapa on, että sama henkilö hoitaa sekä henkilöä koskevat että taloudelliset asiat. Tehtävät voidaan myös jakaa, niin halutessa, eri henkilöille. Valtuutetuksi ja toissijaiseksi valtuutetuksi valitaan luotettu henkilö, usein puoliso tai lapsi. Varavaltuutetuksi olisi suositeltavaa valita henkilö, joka ei ole esteellinen eli ei läheinen sukulainen.

Valtuutus koskee kaikkia taloudellisia asioita, lukuun ottamatta omaisuuden lahjoittamista ja kiinteistön myyntiä. Näistä valtuutukseen kannattaa ottaa erillinen määräys. Näin vältetään erillisten lupien hakemiselta maistraatista. Omaisuuden lahjoittaminen on yksilöitävä riittävän selkeästi valtakirjassa. Kenelle lahjoitetaan, kuinka paljon ja milloin. Kiinteistön myyntiä koskeva määräys kannattaa ottaa valtakirjaan aina. Vaikka ei valtakirjan tekohetkellä omistaisikaan kiinteistöjä, saattaa sellainen tilanne tulla eteen esimerkiksi perinnön myötä.

Valtakirja on allekirjoitettava kahden esteettömän todistajan läsnä ollessa. Lisäksi valtakirjaan otetaan erityinen todistuslausuma. Sen tarkoituksena on mahdollisen myöhemmän todistelun helpottaminen.

Valtuutuksen koskiessa taloudellisia asioita, voidaan valtakirjaan ottaa määräys tilin antamisesta maistraatille. Valvonta on vapaaehtoista, jos valtakirjassa ei ole tilistä mainintaa, sitä ei tarvitse antaa.

Varsinaisen edunvalvontavaltakirjan liitteeksi voi laatia erilliset toimiohjeet. Toimiohjeilla voi määrätä esimerkiksi omaisuuden myymisestä tai omasta terveydenhoidosta.

Ennen edunvalvontavaltuutuksen laatimista on hyvä keskustella läheisten ja valtuutetuiksi valittujen kanssa. Valtuutetuilta on pyydettävä suostumusta tehtävään. Usein valtuutetut ovatkin mukana valtakirjan laadinta tilaisuudessa, näin he saavat tietoa tehtävän vaatimuksista ja mahdollisista mieltään askarruttavista kysymyksistä.

4 YHTEENVETO

Väestö ikääntyy jatkuvasti ja samalla lisääntyy muistisairaiden lukumäärä. Toimintakyvyltään heikentyneiden henkilöiden lukumäärä kasvaa ja samalla tietoisuus tällaisten henkilöiden oikeuksista lisääntyy. Julkisuudessa keskustellaan paljon vanhusten oikeuksista ja eläkeikää lähentyvät tiedostavat entistä paremmin omat oikeutensa. Tietoisuus omista oikeuksista lisää halua varautua mahdollisen toimintakyvyttömyyden varalta. Erityisesti muistisairausdiagnoosin jälkeen pohditaan kysymyksiä: kenet haluan päättämään asioistani? Minkälaista hoitoa haluaisin? Kuka hoitaa omaisuuttani?

Edunvalvontavaltuutuksen laatiminen on helppo tapa varautua tulevaan. Ennen valtakirjan laatimista tulee pohdittavaksi, laatiiko valtakirjan itse vai käyttääkö ammattilaisen apua. Netistä löytyy useita valtakirjamalleja, jotka ovat yleensä perusvaltakirjan malleja. Lähes aina perusvaltakirja on riittämätön.

Kannattaa käyttää apuna asiantuntijaa, joka tuntee edunvalvontavaltuutuslain läpikotaisin. Asiantuntija osaa kertoa valtakirjan sisältöä koskevista vaihtoehtoista. Edunvalvontavaltuutus ry:n asiakkailla on usein mukanaan netistä tulostettu perusvaltakirjamalli. Keskustelun edetessä käy nopeasti selväksi, ettei se ole riittävä.

Asiantuntija on myös perillä valtakirjan muotovaatimuksista ja hänellä on kyky arvioida asiakkaan toimintakykyä. Kaikki edellä mainitut ovat seikkoja jotka tulisi ottaa huomioon ennen valtakirjan laatimista. Kun valtakirja on vahvistettu, ei esille tulevia puutteita voi korjata.

Asiantuntijalla laaditusta valtakirjasta tehdään myös muistiinpanot. Nämä helpottavat tilannetta, jos epäilynalaiseksi tulee valtuuttajan oikeustoimikelpoisuus valtakirjan tekohetkellä.

Tämän oppaan avulla henkilö, joka suunnittelee edunvalvontavaltuutuksen laatimista, saa tietoa valtakirjan eri vaihtoehdoista. Kokemukseni mukaan erityisesti valtuutettujen jääviys, omaisuuden lahjoittaminen ja kiinteistöä koskevat asiat tunnetaan huonosti.

Hyvä valmistautuminen etukäteen helpottaa valtakirjan laadintaa. Valtakirja kannattaa silti laatia asiantuntijalla, näin varmistaa, että asiat hoituvat tulevaisuudessa juuri haluamallaan tavalla.

LÄHTEET

Aarnio, A.; Kangas, U.; Korhonen, R.; Mattila, H. & Mikkola, T. (toim.) 2006. Syntymästä kuolemaan, oikeudesta informaatioon. Vaajakoski: Gummerus. S. 149-167. Mäki-Petäjä-Leinonen, A. 2006. Vanhuuden ennakointia-välineenä edunvalvontavaltuus.

Antila, T. 2007. Edunvalvontavaltuus. Vantaa 2007: WSOY

Hallituksen esitys 52/2006

Karttunen, T.; Koivunen, K. ; Laasanen, H. ; Sippel, L. & Uitto, T. 2008. Juridiikan perusteet. WSOY oppimateriaalit Oy 2009.

Käypä hoito 2014. Suositukset. Muistisairaudet. Viitattu 2.4.2014.
<http://www.kaypahoito.fi/web/kh/suositukset/suositus?id=hoi50044>

Laki edunvalvontavaltuutuksesta 25.5.2007/648

Laki holhustoimesta 1.4.1999/442

Suomen muistiasiantuntijat 2014. Viitattu 7.5.2014

<http://www.muistiasiantuntijat.fi/media-files/Nikumaa%20Henna%202013%20Paaseeko%20muistisairas%20oikeuksiinsa%20-%20Edunvalvonnan%20haasteet%20ja%20kehittamisen%20tarpeet%20Memo%203%2012-14.pdf>

Maistraatti 2014. Hinnasto. Holhustoimi. Viitattu 19.5.2014.
<http://www.maistraatti.fi/fi/hinnasto/#Holhustoimi>

Muistiliitto 2014. Muisti ja muistisairaudet. Viitattu 3.4.2014
<http://www.muistiliitto.fi/fi/muisti-ja-muistisairaudet/muistihairiot-ja-sairaudet/muistisairaudet/>.

Mäki-Petäjä-Leinonen, A. 2003. Dementoituvan henkilön oikeudellinen asema. Jyväskylä: Gummerus.

Mäki-Petäjä-Leinonen, A. 2013. Ikääntymisen ennakointi. Liettua: Talentum.

Oikeusministeriö 2014. Tilinpäätös vuodelta 2013. Viitattu 16.4.2014.
http://www.oikeusministerio.fi/material/attachments/om/ministeriojahallinnonala/toiminnanjaloudensuunnittelu/seurannanasiakirjat/a7tATNFb5/Oikeusministerion_kirjanpitoyksikon_tilinpaaotos_2013.pdf

Tornberg, J. 2012. Edunvalvonta, itsemääräämisoikeus ja oikeudellinen laatu. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.